

În introducerea volumului pe care îl prezintă (p. 7—13), Giovanna Sotgiu lămurește pe scurt problemele speciale ridicate de inscripțiile pe lucerne și ne dă o clasificare a opaițelor, după formă și după secolele din care datează (cinci tipuri, cu zece subdiviziuni).

Abundența bibliografie generală (p. 15—22), ajungând până în 1966, cuprinde și două lucrări românești, a lui C. L. Băluță (*Opaițele romane de la Apulum, I*, în *Acta Musei regionalis Apulensis*, vol. IV, 1961) și N. Gostar (*Inscripțiile de pe lucernele din Dacia Romană*, în *Arheologia Moldovei*, vol. I, 1961). Referiri la opaițe cu inscripții găsite în țara noastră apar însă în mai multe rânduri: p. 39, nota; p. 67 (18 exemplare); p. 83 (patru exemplare) etc.

Descrierea inscripțiilor (p. 25—157; ultimele 17 sînt lucerne creștine, la care ștampila se limitează la *chrismon*) e însoțită, la fiecare număr în parte, de o amănunțită bibliografie specială, atingînd uneori cîte două pagini (numerele 412, 464, 481). De o mare atenție se bucură chestiunea localizării, autoarea reușind în cele mai multe din cazuri să identifice precis zona geografică din care provin lucernele: se delimitează astfel cele fabricate în Sardinia propriu-zisă de cele originare din alte provincii ale Imperiului roman. La circa 25 de ștampile care sînt atestate acum pentru întia oară în Sardinia, se adaugă 13 complet necunoscute pînă astăzi: e vorba de numerele 392 (*M.A.F.*), 396 (*Apollonius*; remarcabil este și nominativul, rar utilizat la opaițe), 397 (*ARCAE*?), 405 (*C C I I O I A I*, dacă lectura e exactă), 416 (poate grecească?), 427 (*T. I. Cam.*), 430 (*IRCII*), 460 (*NOMR*, cu ligatura ultimelor două litere), 462 (*Opi = Oppii*), 478 (a: *SYRT = Syr. T.*; cf. *CIL*, 15, 2817?), 480 (*Varba/r. . . . /fecil*), 486 (*MAIA*? alt nume feminin, pe lângă cel citat mai departe?), 492 (*S.B.E.*?).

În mai multe rânduri, Giovanna Sotgiu corectează lecțiunile greșite ale lui Mommsen (sau ale surselor acestuia); pomenesc nr. 424, *Gab(ini) Merc(atoris)?*: un exemplar mai vechi fusese citit de savantul german C. Ab. Merc. (*CIL*, 10, 8053, 14a; p. 1023: *C. Ab. . . Merc. . .*). Mai interesantă, și metodologic, este emendarea de la nr. 421: lectura din *CIL*, 10, 8053, 276, *MINORE*, la o reexaminare a lucernei se dovedește a fi . . . răsturnarea numelui *FRONIM(i)!* O singură ștampilă (nr. 423; dar vezi și mai sus) cuprinde un nume feminin, și încă la nominativ, *Gabinia* (cf. *CIL*, 10, 8053, 87b: *Gauinia*), dacă nu cumva trebuie să citim *Gabinia(ni)* sau *Gabin(i) Ia(nuaria)*.

În anexele volumului, autoarea ne dă un indice alfabetic al inscripțiilor (inclusiv cele din *Corpus*, 10, 8053), unul al localităților unde au fost aflate opaițele (cu aceeași observație), precum și un indice al lucernelor provenind din localități sarde neprecizate, excluzînd de data aceasta materialul din *CIL* 10, 8053; din 1883 încoace multe colecții particulare au dispărut. . .

La fel cu inscripțiile primului volum, prezentate toate nu numai în transcriere, ci și în reproducere fotografică, și lucernele din volumul al doilea sînt abundant ilustrate: cele 22 de planșe cuprind nu mai puțin de 162 de fotografii, din care majoritatea alcătuiesc o autentică desfătare pentru ochii osteniți de minuții epigrafice. . .

Excelența tiparului și a hîrtiei, întreaga eleganță exterioară a ambelor volume fac cîinste editurii, după cum bogăția materialului, finețea interpretării și a comentariilor fac cîinste autoarei.

Traian Costa

VICTOR BUESCU, *Introdução à Cultura Clássica*, Lisboa, Editorial Verbo, 1970, 236 p. (Colecção „Presenças”, 8)

„Um nome pode autorizar um livro”, spune prezentatorul cărții; eu aș spune că la fel de bine o autorizează și prezentatorul, în cazul de față Manuel Antunes, autorul celor două volume de *História da Cultura Clássica* apărute la Lisabona în 1967—1968.

Lucrarea lui V. Buescu, precedată acum șase ani de *Hesperia, Antologia de Cultura Greco-Latina*, aparține unui tip puțin obișnuit : cititorul grăbit ar crede că are de-a face cu o simplă prezentare geografică a lumii antice (și tabla de materii l-ar putea induce în eroare, ca și redusele dimensiuni ale volumului). Avem însă în față un „*précis*” fără pretențiile de originalitate și de erudiție ale operelor universitare, dar totodată mult superior numeroaselor compendii, proliferate mai ales după cel de-al doilea război mondial ; e o carte care ne înfățișează, condensat, liniile mari ale culturii greco-romane, încadrând-o în contextul ei geografic și istoric nemijlocit și legînd-o de lumea minoică și miceniană. Încă o deosebire față de alte manuale similare : *Introducerea* lui Victor Buescu a fost scrisă, firește, în bibliotecă, dar după o îndelungată călătorie de studii, în 1968, prin Italia și Grecia...

Geografic este, într-adevăr, scheletul cărții. După discutarea toponimelor *Grecia!Elada*, a etnonimelor *greci/eleni* (p. 13—17), a toponimelor și etnilor italice (p. 149—155), autorul ne călăuzește prin Grecia continentală, de la miazănoapte la miazăzi, din insulele Mării Ioniene în Creta și în Arhipelag, de la coloniile grecești din Asia Mică și din jurul Pontului Euxin la Magna Graecia, sau, în partea consacrată Italiei, din Galia Cisalpină pînă în Bruttii și prin insulele Siciliei, Sardiniei și Corsicii.

Acesta este însă numai s c h e l e t u l, fiindcă de fiecare dată geografia e doar un pre-text, un punct de plecare pentru înfățișarea contribuției culturale, literare și științifice a tuturor ținuturilor în parte. Un exemplu : după mai puțin de o pagină de geografie și istorie a Eolidei, vin aproape trei pagini în care ni se vorbește despre centrul ei cultural, adică despre Lesbos, și despre marile nume care au ilustrat nu numai insula lor de baștină, ci și întreaga Grecie : Alceu, Pittacus, Terpandru, Arion, Safo, Hellanicus și Teofrast, amintindu-se (la ultimul) și activitatea lui în Liceu, operele lui păstrate în fragmente sau în întregime, pînă la imitarea *Caracterelor* lui de către La Bruyère. Paragraful se încheie cu versurile în care Vergiliu cîntă insula Tenedos. Alt exemplu : vorbind despre Arcadia, autorul nu pregetă să facă un scurt periplu al „arcadianismului”, de la Teocrit și Vergiliu la Sannazzaro, Philip Sidney și Lope de Vega, neomițîndu-i pe Poussin și pe André Gide, academia *Arcadia* întemeiată la Roma (în 1690) ca o reacțiune împotriva barocului și *Arcădia Lusitana* neoclasicistă dintre 1756—1774. Și încă unul : în cele două pagini despre Umbria ne sînt amintiți Plaut, Propertiu, Sfîntul Francisc, împăratul Nerva și, pe mai mult de o pagină, ni se descriu tablele eugubine (cu referințe la Bréal, Devoto, J. W. Poultney, Ernout), ritul lustrației comparat cu *suovelautilia*, apartenența dialectală a tabelor, iar dihotomia lingvistică a italicilor e pusă în paralelă cu riturile funerare (înhumare la umbrienii, incinerare la latini). E aproape de necrezut cîte informații — și nu într-un stil uscat ! — ne poate oferi Victor Buescu în cîteva pagini de format mic ; mai adaug un fapt pe care îl socotesc pozitiv într-o asemenea lucrare : notele din subsol sînt puține, reduse de obicei la indicarea surselor antice sau la trimiteri pentru alte capitole ale volumului.

Desigur, numai spațiul limitat l-a făcut pe autor să renunțe la prezentarea unor provincii ale Imperiului roman, ca Dacia, Galia, Peninsula Iberică sau nordul Africii, tot așa cum caracterul de inițiere al cărții l-a făcut să nu-i rătăcească pe studenți prin smîrcurile gramaticii comparate (etimologia lui ἄξενος-εὖξενος, Ἐλλάσποντος etc.).

V. Buescu ne reține însă în permanență atenția, fie cu ecouri și motive antice la scriitorii și artiști moderni (Camões, Shakespeare, Watteau, Valéry, Camus ; sînt semnalate și bazele „pitagoreice” ale cuantelor din teoria lui Max Planck !), fie cu descoperiri din cele mai recente (nu numai că ni se dă cheia echivalențelor fonetice pentru 68 de semne din scrierea lineară B, ci ni se amintește și inscripția etrusco-feniciană găsită la Pyrgi în iulie 1964, și descoperirea, în 1968—1969, a cetății minoice de la Thera etc. etc.), fie cu hărți și ilustrații foarte bine alese (vase, coloane și capiteluri, busturi de scriitorii, reproduceri după manuscrise vechi).

Bibliografia (p. 191—194) e în cea mai mare parte de după 1960. Nu mai puțin de patru indici (antroponimic, toponimic, de materii, lexical) facilitează consultarea lucrării.

Aș încheia afirmând că volumașul acesta, mai mult decât multe tomuri plicticoase și enciclopedii monumentale, ne oferă o oglindă a întregii vechimi europene, dovedind că Grecia nu e numai Atena sau Sparta și că Imperiul roman nu e numai Roma sau Italia; departe de a fi pur geografică, opera lui Victor Buescu este o introducere bună în ansamblul culturii antice.

Traian Costa

LOUIS GERNET, *Anthropologie de la Grèce antique*. François Maspero, Paris, 1968, 455 p.

Două teme majore par să fi stăruit înăuntrul cercetărilor domeniului grec în ultimele decenii: trecerea de la gândirea mitică la cea rațională, apoi constituirea progresivă a tipului uman complex din perioada clasică.

În lumea conservatoare și rigidă, ușor solemnă, ușor desuetă, a filologiei clasice franceze din prima jumătate a veacului, asemenea teme și-au găsit o interpretare de excepție prin lucrările profesorului Louis Gernet. Alături de Henri Jeanmaire, el a fost singurul elenist din generația sa care a încercat să surprindă mentalitatea lumii grecești cu privirile etnologului și ale sociologului totodată, singurul care a știut să pună în joc reale însușiri de istoric al religiilor, de jurist, de filozof. Spirit atotcuprinzător și de o mare mobilitate intelectuală, Gernet a izbutit să imprime studiilor sale (încă de la teza de doctorat publicată în 1917) un nou tip de idee. Nu numai riguros analitică, dar deopotrivă descoperitoare de conexiuni, identități, analogii; fără să cuprindă doar teritorii închise, ori sisteme gata construite, ci în măsură să abordeze tot ce se află în plină formare, tot ce apare și dispare. Într-adevăr — așa cum se va consemna mai departe — majoritatea studiilor sale propun atât interesante reconstrucții ale unor vechi sisteme de gândire, cât și o permanentă trecere de la un sistem la altul. De pildă, trecerea de la așa-numitul „*pré-droit*” către dreptul epocii clasice ori de la valoarea simbolizată mitic la valoarea monetară propriu-zisă.

Discipol direct al lui Durkheim (influența e limpede încă de la primul studiu, apărut în 1909, referitor la aprovizionarea Atenei cu grâu în secolele V și IV), Gernet își încheie în 1917 o strălucită teză asupra dezvoltării gândirii juridice și morale în Grecia. Încă din perioada aceasta apare ca o atitudine constantă dubla preocupare a autorului, pe de o parte îndreptată către o analiză a experienței sociale, pe de alta în permanentă legătură cu studierea structurilor mentale, a mecanismelor psihologice.

Louis Gernet nu a făcut carieră de-a lungul vieții sale. O arată J. P. Vernant într-o prefață caldă și de o mare prospețime de impresii. Acest om, care avea atâtea lucruri de trecut altora și care ar fi putut forma ațiția studenți, și-a împlinit aproape toată viața predând limba greacă la Facultatea de litere din Alger. Avea peste 65 de ani când a putut veni la École Pratique des Hautes Études, obținând în aceeași vreme directoratul revistei *L'Année Sociologique*. Un mănunchi de studenți urmăreau cu fervoare în fiecare joi dimineață seminarele profesorului. Nici o notiță, câteva referințe aruncate pe o hârtie. Drept penal, proprietate, război, legende, culte ale eroilor, familie, orfism, tragedie... Gernet era în largul său pretutindeni — își amintește cu emoție Vernant — era un specialist în orice domeniu al faptelor de civilizație greacă.

Cu puțin înainte de a muri (1961), Louis Gernet hotărâse să închege în volum o serie de articole răspândite în cele mai diverse reviste. În afară de opt studii pe care autorul însuși le revăzuse și amplificase, figurează în prezentul volum și altele introduse de J.—P. Vernant, îngrijitorul ediției, fără vreo modificare față de versiunea lor primă. Cartea e împărțită în cinci